

La crisi del coronavirus en clau de gènere

Lourdes Beneria

Economista i catedràtica emèrita de la Cornell University (Ithaca, Nova York)

Paraules clau: crisi, diferències i igualtat de gènere, cures, classes socials

Imatge de Cottonbro (Pexels)

Assolir els objectius per sortir de la crisi dependrà molt de la governança mundial i dels líders polítics que surtin elegits o nomenats. El contrast amb l'estil masculista dels Trumps, Bolsonaros i Johnsons d'aquest món ha cridat l'atenció de tothom malgrat que els països amb dones presidents són minoria. Potser aprendrem aquesta lliçó per construir un món més generós, compassiu, i que promogui els canvis necessaris per a la igualtat de gènere a tots nivells.

La realitat de la crisi del coronavirus que ens toca viure ens depassa profundament i en moltes direccions. La pandèmia està amenaçant la societat, la nostra i també les de tot el món. Sabem que és una crisi sanitària que amenaça amb la infecció i la mort. Ha conduït al confinament de la població i a una crisi econòmica sense precedents, com cap crisi ho havia fet des de la Gran Depressió del 1929. Es parla de xoc existencial, d'un abans i un després de la crisi respecte al sistema econòmic i els valors que l'alimenten, amb xifres sobre l'atur que ens fan tremolar, una gran reducció de la producció i l'activitat econòmica, disrupció del comerç nacional i de les cadenes d'intercanvi internacionals, interrupció de vendes de mercaderies que teníem garantides abans de la crisi, vacances eliminades, viatges i conferències cancel·lades i amb canvis de data sovint poc segura. Veiem un futur insegur i amb moltes preguntes sobre com pot canviar tot, com serà el món postcrisi. També parlem de la necessitat de una "desglobalització".

Hem acumulat ja molts morts i persones malaltes. Els confinaments no sols han paralytitzat l'economia sinó que estem angoixades per les prediccions pessimistes que ens arriben cada dia. Un informe del Fons Monetari Internacional de mitjans d'abril prediu que l'economia

2 | Barcelona Societat - Opinió i anàlisi

mundial s'endinsa en un "terreny desconegut" i que la millor esperança és que la depressió pugui quedar delimitada en un espai de temps el màxim de curt possible. Segons el Fons Monetari, la zona euro serà la regió del món més afectada i, dins de la regió, Itàlia i Espanya estaran entre els països amb dades més negatives. Calcula que el retrocés d'Itàlia pot arribar al 9% de l'activitat econòmica, i el d'Espanya, al 8%, però hem sentit dades pitjors, incloent-hi les del Banc d'Espanya més recentment. Això vol dir que el PIB pot disminuir en aquestes proporcions, que en conjunt serem almenys un 8% més pobres, amb una taxa d'atur que podria arribar al 22% o més, més alta que la de la crisi del 2008. I aquestes xifres poden variar a mesura que la realitat se'ns imposi. Hem de distingir entre la contracció (quan l'economia es fa més petita en molts aspectes) i la recuperació (quan els diversos sectors de l'activitat econòmica van tornant a la normalitat). Ens agradaria que la contracció fos petita i delimitada, i que la recuperació fos ràpida i positiva. Però hem d'esperar encara un temps per veure com aquestes variables van evolucionant. En tot cas, les dades canviant que ens arriben cada dia no generen gaire optimisme.

La crisi té moltes implicacions relacionades amb les diferències de gènere: en l'àmbit familiar, laboral, violències de gènere, política social, el paper de les dones en liderar solucions, etc. És evident que els efectes de la crisi no es reparteixen per igual entre les classes socials, famílies i persones. Hem vist com tendeixen a reforçar les desigualtats que ja hi havia abans de la crisi. La informació provinent de tot arreu posa en evidència que la població més desfavorida econòmicament i socialment s'enfronta amb dades summament precàries. El risc de pobresa i exclusió social pot augmentar i arribar a situacions greus si no es fa res per evitar-ho. Les desigualtats es manifesten tant en el cas dels Estats Units (on, en alguns estats, més

d'un 60% de la població afectada pel coronavirus és afroamericana i d'origen sud-americà) com a Espanya, el país amb taxes de precarietat més altes de la Unió Europea. Les dades són molt clares i les classes més pobres pateixen les situacions més desfavorables i preocupants: famílies que no poden pagar el lloguer o els interessos d'un préstec, ingressos no existents o que no arriben a comprar un mínim de queviures, l'angoixa de passar fam o la supervivència es fa molt difícil en uns espais molt petits on el confinament es fa insuportable. A Barcelona [les estadístiques són molt clares](#): dels 73 barris de la ciutat, només 18 tenen pisos més grans que l'espai mitjà (de 78 m²) per la ciutat. El contrast entre Sarrià - Sant Gervasi (109,3m² de mitjana) i Nou Barris (65m²) no ens explica prou bé que algunes famílies no disposen de més de 45m². En aquests casos, els problemes que el confinament pot representar per a les famílies amb nens i nenes i més per a les mares, poden ser angoixants i difícils. Igualment, els immigrants —els menys arrelats en el país on han arribat— i les persones sense sostre pateixen situacions extremes que s'agreugen amb la crisi.

Les desigualtats de gènere es troben a totes les classes socials, encara que les situacions amb les quals s'han d'enfrontar dones i homes dins de les famílies puguin tenir expressions molt diferents. En primer lloc, hem de recalcar que les cures, i el treball domèstic en particular, són la clau que determina en molts sentits la situació laboral de les dones i la causa de les moltes discriminacions que pateixen. Sabem, per exemple, que, malgrat els canvis que hi hagi pogut haver, les dones a Catalunya dediquen gairebé dues hores més a les cures i treball domèstic que els homes. Per contrast, els homes dediquen més d'una hora més al treball remunerat. Amb el confinament actual, és possible que aquestes diferències entre dones i homes sigui superior i el més

3 | Barcelona Societat - Opinió i anàlisi

probable és que el pes emocional per a les dones cuidadores ho sigui. En les famílies encapçalades per dones (la majoria entre les monoparentals), la responsabilitat i càrrega de les cures recau exclusivament sobre elles.

En l'economia remunerada, els serveis i les cures representen una gran part de l'ocupació femenina. Tenim l'exemple dels serveis mèdics durant aquesta crisi. Són les infermeres, auxiliars i les moltes dones que fan possible els serveis essencials. Han estat un símbol molt evident del seu treball de cura intens que, almenys aquest cop, hem anat reconeixent amb els aplaudiments diaris de les vuit de la tarda adreçats al sector hospitalari. A escala mundial, les dones representen el 70% de tots els treballadors d'aquest sector, el més exposat al virus. També a escala mundial, [el 75% del treball de cures sense remuneració el fan les dones](#). Són responsables de les tasques de reproducció social tant essencial per a la vida i per a la supervivència de les persones. Però tal com el feminisme ha recalcat, estudiat i analitzat des de fa temps, és el treball menys reconegut socialment i menys valorat socialment i estadísticament arreu del món.

La gran importància de les cures per a les persones i per a la societat s'està evidenciant encara més amb aquesta crisi que depèn no només de les cures del sector mèdic, sinó de com s'organitzen les famílies. Cada cop és més clar que és hora que es facin realitat les propostes feministes no solament de compartir per igual les activitats amb els homes en l'àmbit familiar, sinó de la socialització de les cures. La crisi de les cures a Espanya es va fer més evident quan les dones es van incorporar massivament al mercat de treball i van ser en part substituïdes per dones immigrants. D'altra banda, el sector de cures està ja molt mercantilitzat. Les tasques s'han anat traslladant al sector

públic i privat, com en el cas de les escoles bressol i les residències de gent gran, però moltes es queden dins del context familiar. La crisi del coronavirus està posant en evidència la necessitat que les cures formin part de la política econòmica, dels serveis públics i del pressupost de l'estat.

Les desigualtats de gènere en el món laboral s'han intensificat. En primer lloc, el sector de serveis com ara l'educació i el comerç, uns sectors molt feminitzats, s'han quedat paralizats, la qual cosa ha afectat homes i dones. Però les dones es concentren en els treballs més precaris, en les capes més baixes i mal pagades del mercat laboral. Aquest és el cas, per exemple, de les treballadores de la llar i els nivells més precaris del sector turístic —com en el cas representat per Las Kellys—, que s'han quedat al carrer sense feina i sense gaires esperances que el sector es recuperi aviat. També és el cas, molt diferent, de la prostitució. Atesa la inseguretat d'aquestes feines i el fet que moltes treballen per dies i hores, s'han perdut molts llocs de treball, per no dir tots, i s'han quedat sense cap remuneració ni seguretat de tornar a trobar feina. La inseguretat de les feines contribueix a una taxa d'atur femenina més alta entre les dones. Per evitar la fam i la misèria, l'única esperança que els queda és que els arribi l'ingrés mínim vital aprovat pel Govern.

Un dels efectes de la crisi i del confinament més preocupants per a les dones és el seu efecte sobre la violència masclista, no solament a Espanya sinó a tot el món. A la Xina, per exemple, el primer país que va patir la pandèmia, els casos s'havien doblat tot just va començar el confinament i la pauta sembla que s'està repetint per tot el món. A Espanya, segons el Ministeri d'Igualtat, les trucades al 016 que recullen les denúncies de dones víctimes van augmentar un 18% entre el 14 i el 29 de març

4 | Barcelona Societat - Opinió i anàlisi

respecte a la mateixa quinzena de l'any passat. Als Estats Units, on s'estan fent esforços per trobar refugis per a les persones sense sostre, el nombre de les que necessiten assistència està pujant degut a un augment del nombre de dones que estan fugint de casa per por a la violència masclista.¹ La violència de gènere, amb totes les seves manifestacions, és l'expressió més greu del patriarcat i inclou la violació i els casos de femicidi. És una conseqüència de la suposada "superioritat" de l'home sobre la dona que s'ha manifestat durant segles d'imposició per part d'ells i de sotmetiment per part d'elles. El fet que encara sigui un problema molt greu en les nostres societats ens diu que no hem anat prou lluny en els processos que instauren la igualtat. Ha de desaparèixer aquesta violació de drets —i de dret a la vida— que els homes han imposat sobre les dones. El sistema educatiu és possiblement un dels instruments més importants.

Quines lliçons hem d'aprendre d'aquesta crisi i com es traduiran a la pràctica? La pandèmia ha fet que els greus problemes del sistema econòmic neoliberal hagin reaparegut d'una manera molt clara: la crisi climàtica, el capitalisme depredador, el consumisme, les desigualtats creixents, el poder dels oligopolis internacionals, un sistema basat en el guany econòmic i financer que es beneficia de l'explotació del treball sobretot dels segments més precaris de la població. És important plantejar què passarà amb la producció i l'ocupació a mesura que l'activitat econòmica es recuperi, però sobretot hem de pensar amb quin tipus de societat es reconstruirà i sobre quins valors. En aquest sentit, podríem dir que s'estan dibuixant dues tendències. Una tendència que podríem qualificar de "neoliberalisme

reformat", un capitalisme "avançat" amb un gran progrés tecnològic que ens podem imaginar que tindrà moltes implicacions per a les nostres vides però pocs canvis en el sistema de valors. També amb reformes de les parts que havien generat problemes en el funcionament del neoliberalisme, com la reorganització de les finances, la reestructuració de la mateixa globalització, i reformes en les institucions internacionals, entre d'altres.

La segona tendència vol aprofitar aquesta crisi tan profunda per introduir canvis radicals que puguin superar els problemes i abusos de la societat neoliberal de les darreres dècades. En primer lloc, cal destacar l'objectiu de superar l'economicisme o els valors fonamentats de "l'home econòmic" del capitalisme. En segon lloc, hi ha la llista d'objectius més concrets: enfrontar-se amb el canvi climàtic, amb totes les conseqüències que podrien incloure menys creixement econòmic, confrontar el gran poder de les multinacionals i els seus defensors, eliminar els paradisos fiscals i fer reformes fiscals redistributives, reduir el consumisme i tots els factors que el nodreixen, i treballar sobre els molts aspectes que produeixen les diferències de classe, raça i gènere amb les seves transversalitats.

Molt dependrà de la governança mundial i dels líders polítics que surtin elegits o nomenats. Hem vist com alguns països amb dones presidents s'han distingit pel seu tractament de la pandèmia i han estat reconegudes per la seva eficàcia i lideratge efectius. El contrast amb l'estil masclista dels Trumps, Bolsonaros i Johnsons d'aquest món ha cridat l'atenció de tothom malgrat que els països amb dones presidents són minoria. Potser aprendrem aquesta lliçó per construir un món més generós, compassiu, i que promogui els canvis necessaris per a la igualtat de gènere a tots nivells.

¹ *The Economist*, 22/4/2020.